
 Prikaz

Zoran Kovačić, Neven Šantić 25 godina privatnih elektroničkih medija u Hrvatskoj

Voice of Media, Zagreb, 2019, 240 str.

Razvoj medijske scene u Hrvatskoj vrijedna je i kompleksna istraživačka tema, posebice u kontekstu promatranja različitih povijesnih i društvenih okolnosti koje su snažno utjecale na nacionalni medijski krajolik. Mnoge medijske organizacije ostale su zarobljene u tranzicijskom razdoblju, a neke nisu uspjele nadići financijske poteškoće. Istodobno inovativnost i kreativnost pojedinih medijskih aktera zaslužuju biti zabilježene kao trajno svjedočanstvo (ne)uspjelih medijskih poduzetničkih pothvata, što su autori Zoran Kovačić i Neven Šantić uspješno učinili u dvadeset i sedam poglavlja knjige *25 godina privatnih elektroničkih medija u Hrvatskoj* u izdanju Voice of Media. Knjiga analizira značajan vremenski period u sustavu podložnome brzim promjenama te na više od dvjesto stranica donosi kronološki prikaz razvoja privatnih elektroničkih medija u Hrvatskoj oslanjajući se na brojne vrijedne statističke pokazatelje čiju suhoparnost autori, kako ističu u predgovoru (usp. str. 11), nastoje umanjiti osobnim portretiranjem i iskazima brojnih medijskih poduzetnika.

U prvom poglavlju “Doba medijskih gusara” autori opisuju nastanak i rad brojnih lokalnih radijskih postaja u Zagorju, Medi-

murju i Podravini. Amaterske početke bilježi i televizija na lokalnim razinama (Televizija Marjan, Omladinska televizija), u sklopu kojih se pokazivao bunt prema vladajućem programu. “Rođenje Zakona o telekomunikacijama” – kako glasi naslov drugog poglavlja – 1994. godine dočekano je s odobravanjem. Prve inicijative o osnivanju privatnih medija pojavile su se dvije godine ranije s ciljem ukidanja monopola javnoga medijskog servisa. Autori vjerno dočaravaju zakulisne igre tadašnjih političkih aktera (usp. 20, 21). Polemike dviju skupina oko Zakona, tzv. “državotvoraca” i “liberala”, opisane su u trećem poglavlju “Dodjela prvih koncesija”. Ondje čitatelji mogu saznati kakva je bila uloga vodećih ljudi tadašnjeg Vijeća za telekomunikacije u raspisivanju natječaja i koliko je kapitala potrebno za pokretanje medijske organizacije. “Osnivanje TV Mreže i CCN-a” – o čemu detaljnije govori četvrto poglavlje – označilo je prekretnicu na hrvatskoj medijskoj sceni, ponajviše zbog medijskog okrupnjivanja i pokušaja stvaranja koncerna. Ambiciozni planovi ostali su u sjeni sukoba vodećih ljudi i njihovih različitih vizija realizacije projekata (usp. 37). Ključnu ulogu u doprinosu demokratizaciji društva te u borbi za pluralizam medija u prvom desetljeću samostalnosti imala je udruga “Forum 21” – o tome se govori u petom poglavlju – koja je osnovana 1997. godine, ali je zbog unutarnjih previranja između istaknutih članova, svojstvenih i danas rijetko jedinstvenim novinarskim udruženjima, ugašena sredinom 2001. U navedenom periodu bilježimo i prve akvizicije na medijskom tržištu, o čemu govori šesto poglavlje “Prvi privatni nacionalni mediji”. Tako 1994. nastaje Nezavisna televizija (NET), a nešto kasnije i Radio

Croatia (danas Narodni radio) te Radio Kravata (danas Otvoreni radio). Godine 1999. dodijeljena je koncesija prvoj privatnoj nacionalnoj televiziji – Novoj TV (usp. 53-60). Iako je internet u ratno i poratno doba privlačio malobrojne, to nije spriječilo “Razvoj web portala”, o čemu govori sedmo poglavlje. U razdoblju od 1993. do 1999. broj *online* izdanja povećao se za čak 30 puta. Prvi medij na nacionalnoj razini koji je prihvatio nove trendove bio je “Vjesnik”, zatim i “Večernji list”, a slijedili su ih brojni lokalni mediji. “Reguliranje autorskih prava” – o čemu govori osmo poglavlje – pobudilo je velik interes javnosti, a Zakon o autorskom i srodnim pravima usvojen 2003. godine doživio je već šest izmjena i dopuna. S druge strane, autori ističu: “Autorsko pravo ne štiti ideju već djelo” (70) te dodaju da je Zakon o elektroničkim medijima pokazao da je suradnja sa ZAMP-om nužna radi realizacije programskih sadržaja (usp. 73).

Nadalje, u devetom poglavlju knjige detaljno se opisuje “Slučaj Radija 101” i oduzimanje koncesije, što je rezultiralo najvećim prosvjedom za slobodu medija u suvremenoj hrvatskoj povijesti. Iako je radio preživio sve turbulencije te emitira i danas, autori ističu da “... neće dosegnuti takve visine slušanosti i značaja (pojavile su se i druge i drukčije radio postaje, a promijenile su se i navike slušatelja te stigli novi mediji)” (85).

U desetom poglavlju “Afera Grupo” autori analiziraju aferu koja je otvorila problem medijskog vlasništva i doprinijela prvim izmjenama postojećega medijskog zakonodavstva 2011. godine u vrijeme vlade Jadranke Kosor kada se smatralo da je sumnjivi kapital prijetnja nacionalnoj si-

gurnosti (usp. 91-93). “Privatizacija HTV 3 i nastanak OIV-a” jedanaesto je poglavlje u kojemu autori opisuju nastojanja vladajućih i oporbe za prevlast nad javnom televizijom još krajem 90-ih te prijedloge povezane s razdvajanjem Odašiljača i veza OIV-a. To je pokrenuto dolaskom Račanove vlade 2000-ih, HTV 3 odlazi u povijest sve do 2003. i dolaska RTL-a, a revitaliziran je 2012. na javnoj televiziji, kada dobiva ulogu obrazovnog programa (usp. 96-101).

“Razvoj radija i radijskih mreža” – tako je naslovljeno dvanaesto poglavlje – u odnosu na televizijsko tržište tekao je nešto brže, ali autori naglašavaju da paralelno s time možemo pratiti i razvoj problema – zasićenost tržišta i sve teže privlačnije oglašivača (usp. 105). Okrupnjivanje na radijskoj sceni uvelike je utjecalo i na kvalitetu sadržaja, posebice u kontekstu implementacije formatiranog radija, koji publika, iako razočarana, beskompromisno prihvaća. Danas radijska scena broji tri udruge: HURIN, HRF i Udrugu jadranskih radija. Trinaesto poglavlje “Dolazak RTL-a na hrvatsko tržište” opisuje detalje otvaranja hrvatskoga medijskog tržišta inozemnom kapitalu i tada aktualne ponude koje su prethodile realizaciji projekta. Promjena vlasti 2000-ih označila je početak privatizacije u medijima, ali rezultirala je i usvajanjem novoga zakonodavnog okvira. “Zakon o elektroničkim medijima” – o kojemu govori četrnaesto poglavlje – nastojao je regulirati pitanje medijskog vlasništva i odrediti udio domaće produkcije u realizaciji programa.

Iako se predviđao razvoj kabelaške televizije, razvoj IPTV mreže pridonio je pokretanju brojnih ilegalnih kanala. Inicijator IPTV mreže bio je HT, koji je dio prihoda

podijelio s današnjom A1 mrežom. Ulogu Iskona, Optima Telekomu i Metroneta u tom procesu autori opisuju u petnaestom poglavlju "Razvoj distribucije TV sadržaja". "Osnivanje i rad HAKOM-a" detaljno opisuje kronologiju nastanka regulatora i stvaranje digitalne dividende koja je nastala nakon gašenja analognog signala. "Glavni izazov u radu ovog regulatora bit će reguliranje uspostave 5G mreža koje bi trebale donijeti novi pomak u elektroničkim komunikacijama, primjeren sve bržem i mobilnijem načinu života" (143).

U sedamnaestom poglavlju "Od Vijeća za telekomunikacije do Vijeća za elektroničke medije" autori ističu kako je početak djelovanja tih tijela bio opterećen sukobima oko imenovanja čelnih osoba ili pak članova Vijeća te naglašavaju njihovu pozitivnu ulogu u nadzoru medijske scene, posebice Agencije, u kontekstu oduzimanja koncesije zbog neprimjerenog sadržaja, ali i pokretanja projekata u suradnji s UNICEF-om koji doprinose razvoju društva i jačanju svijesti o medijskom djelovanju poput projekta "Žene i mediji" te razvoja portala medijskapismenost.hr.

Osamnaesto poglavlje "Razvoj kabelskih i lokalnih televizija" pokazuje da se, iako je razvoj televizijskih mreža na nacionalnom tržištu bio sporiji, lokalno i regionalno okrupnjivanje usprkos početnim financijskim poteškoćama odvijalo znatno brže. Takve televizijske postaje pokazale su se pravim rasadnikom kvalitetnih kadrova za velike medijske igrače, ali autori podsjećaju da su neke od njih u želji za većom gledanošću nerijetko posezale za upotrebom društveno štetnih komunikacijskih formi poput govora mržnje, što je rezultiralo i oduzimanjem koncesije (usp.

160). Realizacija većine projekata u sklopu medijskog sadržaja izvedena je zahvaljujući sredstvima koja je osigurao "Fond za pluralizam medija", o čemu govori devetnaesto poglavlje. Problemiziraju se i kriteriji dodjele sredstava Fonda te nadzor njihove realizacije.

"Digitalizacija TV emitiranja" dvadeseto je poglavlje koje opisuje implementaciju DVB-T signala u Hrvatskoj prema regijama. Riječ je o vladinom projektu subvencioniranja nabave opreme za kućanstva putem kupona, praćen intenzivnom komunikacijskom kampanjom. Početak digitalnog odašiljanja signala započeo je 2010. godine odabirom DVB-T multipleksa, a nadogradnja istoga u DVB-T2 sustavu realizirana je krajem 2020. "Bitka za gledanost" naslov je dvadeset i prvog poglavlja koje problematizira ulogu metrike i podataka u medijskom poslovanju. Autori navode kako je prvi ozbiljni dionik na tom području bila Tv Mreža, a slijedio ju je HRT koji se nedugo nakon toga našao na udaru kritika zbog korekcije rezultata. Pojava *peoplemetera* 2002. godine promijenila je način prikupljanja podataka, a promjena vlasničke strukture RTL-a i Nove Tv snažno je utjecala na programski sadržaj čime je dokinut dugogodišnji monopol javne televizije (usp. 177-181).

Dvadeset i drugo poglavlje "Jačanje značaja web portala" pokazuje da je razvoj novih tehnologija i novih platformi imao velik utjecaj na proizvodnju i emitiranje medijskog sadržaja. Od 2005. godine status i relevantnost portala kontinuirano jačaju, ističu autori (usp. 182). Bolja slika, veći doseg, sinergija s digitalnim platformama, podcastovi, blogovi, personalizirani sadržaj samo su neki od trendova koji

čine preduvjet opstanka medijskih organizacija u digitalno doba, navodi se u dvadeset i trećem poglavlju “Društvene mreže i usluge na zahtjev”. Jedini je problem u tome što ih postojeći zakonodavni okvir ne prepoznaje i nužne su izmjene koje se, ako je suditi prema najavama vladajućih, uskoro i očekuju. Iako su mnogi najavljivali smrt radija kao medija, to se, srećom, nije dogodilo. “Digitalni radio” – o kojemu govori dvadeset i četvrto poglavlje – započeo je s emitiranjem u skandinavskim zemljama, a trend (DAB + standard) prihvatile su i ostale zemlje Europske unije koje razmišljaju o potpunom gašenju FM signala. “To je nova platforma kojom se otvara prostor za nove nakladnike dok postojeći nakladnici dobivaju priliku za proizvodnju novih sadržaja. Tako novi nakladnici mogu doprijeti do slušateljstva, a postojeći nakladnici povećati slušanost i proširiti svoj portfelj” (192).

Kriza 2008. godine uvelike je utjecala na poslovanje pojedinih medija, koji su se morali brzo transformirati da ne bi nestali sa scene, navodi se u dvadeset i petom poglavlju “Krizna i mediji”, a njihov opstanak ponovno je upitan u kontekstu globalne pandemije koronavirusa. Najveći trag kriza je ostavila u tiskanim medijima, ali ni elektronički mediji nisu prošli neokrnuti. Urušavanje profesionalnih standarda, smanjivanje ljudskih resursa pod izlikom štednje te pitanje održivosti aspekti su posljedica krize (usp. 195-200). Stoga je pred nama ključno pitanje kakvi će mediji biti za 25 godina? Odgovor nastoji ponuditi dvadeset i šesto poglavlje “Novih 25 godina – pogled u budućnost”. Pitanje zaštite javne sfere, financijske neovisnosti, upotrebe umjetne inteligencije u proizvodnji medij-

skog sadržaja te sudbine novinarstva kao profesije samo su neki od aktualnih trendova. Budućnost je u prilagodbi vremenu i tehnologijama, jednostavno zaključuju autori (usp. 202, 203). Posljednje, dvadeset i sedmo poglavlje “Rasprava na Okruglom stolu” donosi transkripte rasprave održane u Hrvatskome novinarskom društvu krajem 2019. godine u kojoj su o ključnim problemima elektroničkih medija diskutirali novinari, urednici i predstavnici akademske zajednice koji su svoje početke napravili u nekima od analiziranih medija. Ističemo mišljenje Marijane Grbeša: “Neki od izglednih scenarija uključuju sve veću pristranost tradicionalnih medija, sve veći broj alternativnih opskurnih izvora i sve niži prag tolerancije prema onima koji ne dijele naše mišljenje što neminovno vodi do sve veće polarizacije društva i raspada javne sfere. To u konačnici znači da ćemo živjeti u nekim privatnim paralelnim stvarnostima koje su za nas definirali mediji i kalibrirali algoritmi” (202).

Knjiga *25 godina privatnih elektroničkih medija u Hrvatskoj* zanimljivo je i informativno štivo koje na jednome mjestu sažima jednu povijesnu epohu. Bogata svjedočanstva (su)dionika vremena i mnoštvo statističkih detalja pomažu smjestiti događaje u kontekst. Knjiga će biti osobito korisna digitalnoj generaciji, omogućit će joj razumijevanje teškoća uspostave medijskog sustava u novoj državi, hrabre poduzetničke pothvate emitiranja na ilegalnim frekvencijama te inovativne poslovne modele prilikom pokretanja brojnih web portala. Kako se razvijao medijski regulatorni okvir, koliko je tome doprinio hrvatski eurointegracijski put, a kakav je bio utjecaj interne procjene vlasnika i me-

nadžmenta – samo su neka od pitanja na koje ova knjiga nudi kvalitetne i detaljne odgovore. Temeljnost autora u prikupljanju i obradi podataka, njihova analitičnost i sustavnost zaokružuju i dodatno doprinose ovom povijesnom pregledu razvoja privatnih elektroničkih medija u nacionalnome medijskom prostoru.

Knjiga je iznimno vrijedna studentima novinarstva, medija, komunikologije te će

zasigurno pronaći svoje mjesto kao obavezna ili dopunska literatura na odabranim kolegijima. Brojni prilozi s popisima radijskih i televizijskih nakladnika te nakladnika elektroničkih publikacija i dr. pružaju korisne informacije za daljnja istraživanja. Konačno, knjiga je i dobar podsjetnik na vrijeme iza nas, ali i putokaz za praćenje promjena u medijskom krajoliku u desetljećima pred nama.

*Tanja Grmuša
Fakultet hrvatskih studija,
Sveučilište u Zagrebu*